

MUZICA, VALOARE FUNDAMENTALĂ A PERSOANEI UMANE ȘI SURSĂ A DIALOGULUI DE LIBERTATE

Pr. Prof. univ. dr. Bogdan MOISE

*Decan, Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea Ovidius Constanța, Romania
moise_bog@yahoo.com*

ABSTRACT: Music, Fundamental Value of the Human Person and Source of the Dialogue of Freedom.

In its deep essence, music is an inner-soul phenomenon. The message of faith, invoking the supreme foundation of reality, raises an unconditional affirmation that at first sight seems to introduce an apparently insurmountable gap in the relationship between the parties to the dialogue, a gap that could call into question the very possibility of having an authentic open dialogue. The key to the solution of this fundamental problem lies in the special way in which the Christian faith is transmitted. Music, through its emulating, mobilizing, moralizing and optimistic content, is intended to contribute to the formation of a whole series of positive cultural qualities, absolutely necessary for spiritual-moral stability and for the sustainable development of young generations.

Keywords: *Music, human person, dialogue, freedom, Christianity.*

Introducere

Cu toate eforturile filosofice, științifice ori dialectice, lumea încă nu își poate explica existența. Se pare că „a fi” semnifică mult mai mult decât atât. Viața umană, omenescul din noi, adună deopotrivă sentimente, trăiri și, în mod special, creații care depășesc cadrul oricărui sistem teoretic care au ca scop închistarea a ceea ce avem mai de preț: sufletul. Granițele sunt făcute cu percepția de a fi depășite. Nimeni nu poate contesta că cel puțin două dintre manifestările umane depășesc limitele senzoriale, cunoscute și care nu pot fi controlate: mistica și muzica. „Conform tradiției pitagoreice (o atare concepție fiind transmisă mai departe Evului Mediu prin

Boethius), atât sufletul, cât și corpul omenesc sunt supuse acelorași legi care guvernează și fenomenele muzicale; aceleași proporții se regăsesc și în armonia cosmosului, astfel încât micro și macrocosmosul (lumea în care trăim și universul întreg) apar legate printr-o unică regulă, care este de ordin matematic și estetic totodată. Această regulă se manifestă prin muzica universului: e vorba de gama muzicală produsă de planetele [...] care prin rotirea lor în jurul Pământului cel nemișcat, produc câte un sunet aparte fiecare... din îngemănarea acestor sunete se naște o prea suavă muzică pe care noi nu o putem înțelege pentru că simțurile noastre nu sunt în măsură să le perceapă”¹. „Umanitatea” este *cuvântul și limbajul* cel mai corespunzător pentru dialogul cu Dumnezeu și cu sine. Potrivit majorității doctrine-
lor religioase umanitatea a fost gândită și creată de Dumnezeu ca element esențial în vederea comuniunii dintre El și oameni și totodată ca mod de comunicare/comuniune al persoanelor umane între ele. Persoanele umane sunt inter-dependente prin valorile fundamentale ale firii omenești.

Melosul, monodic sau polifonic (afirm aici că polifonia include monodia și chiar mult mai mult, este o altă discuție), prin constituția sa tainică, inexplicabilă, lăsând de-a dreptul fără obiect cauzalitatea mecanicistă a darwinismului, bazată pe nevoile brute ale „originii sănătoase”, se înalță și în același timp înalță, fluid, în lumea înaltă a spiritualității și a ideilorforță, printr-o necuprinsă și continuă transformare a ființei, pătrunzând până în intimitatea cea mai profundă a structurii interioare umane, pe care o modelează și o formează prin sensibilitate preemptorie, revenind apoi, chiar și după mult timp, cu aceeași prosepțime a intensității trăirii în memoria ascultătorului (oare o formă a „ascultării” monastice, transpusă mistic prin muzică?) și declanșând stări dintre cele mai diferite prin asociere cu propria experiență a acestuia. „Muzica este o enigmă, un farmec, și calea spre ea trebuie să fie enigmatică, plină de farmec. Pentru a încerca mișcări spirituale este nevoie de deplasare în lumea spiritului. E nevoie de înaintare pe calea spiritului”².

Limbajul muzical, izvor dialogal al unității interumane

Limbajul sonor muzical constituie o semantică aparte, în care lexemele sunt substituite de vibrații, ca prime mărturii ale filogeniei în sensul cosmologic

1 Umberto Eco, *Istoria Frumuseții*, traducere din italiană de Oana Sălișteanu, București, Editura RAO, 2005, p. 61.

2 Ion Gagim, *Știința și arta educației muzicale*, Chișinău, Editura ARC, 1996, p.10.

creștin. Muzica poate capta simultan atenția unui număr uriaș de oameni, adresându-se fiecăruia și tuturor deopotrivă, pe făgașul spiritual al trăirii conceptului exclusiv creștin de „pluralitate deofință”, congruent recurent al conceptului „unitate în diversitate”. Același lucru se aplică artelor plastice³.

Tocmai de aceea, oameni aparținând unor contexte culturale și sociale diferite se pot regăsi în aceeași interpretare/receptare sonoră care îi conectează, fără disoluție, la unicitatea ființei omenești. Educația muzicală influențează enorm conștiința și inima umană, adăugându-i mai multă înțelepciune. Nu înțelepciune sub formă de cunoștințe, informație, date, ci cea „sophia” sub formă de simțire, trăire și înțelegere deosebită a vieții, existenței: „Sentimentul care ia unele forme violente în unele suflete există mai mult sau mai puțin în oricine – de pildă, mila și teama, la care se adaugă entuziasmul. Căci și emoția își are victimele ei printre oameni; dar ca rezultat al cântecelor divine, îi vedem pe aceștia – după ce au simțit influența melodiilor care incită sufletul până la furia divină – că se restabilesc ca și cum ar fi găsit un remediu și o purificare (...) toți trebuie într-un anumit fel purificați, iar sufletele lor purificate și încântate. Doar în acest sens, melodiile purificatoare le oferă oamenilor o plăcere inocentă”⁴. În acest câmp al înțelegerii, muzica rămâne una dintre puținele forțe unificatoare ale vieții umane.

În lumina cărților Sfintei Scripturi relația omului cu Dumnezeu are, într-adevăr, o structură profund dialogică. Dumnezeu se adresează omului într-o anumită situație de viață, îl cheamă să iasă din ea și îi conferă calități specifice. Omul vorbește și se ceartă cu Dumnezeu. El îl cheamă în timp de nevoie și se întoarce la El cu cereri concrete. Această realitate dialogică și comunală reiese din experiența istorică a poporului ales și apoi din Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Întregul eveniment mântuitor al lui Hristos poate fi astfel interpretat ca un dialog cuprinzător între Dumnezeu și om. Prin Întruparea Sa - golirea kenotică de dumnezeirea Sa -, Cuvântul s-a plasat la un nivel cu omul ca interlocutor al Său, El îl ia în serios și îi res-

3 Mircea Cristian Pricop, „Systematic Considerations on the Spirituality of the Icon in the Incipient Christian Church”, în vol.: Ioan Dura, Abdul Rashid (ed.), *Identity and Dialogue. Religious and Philosophical Studies*, University of Karachi, Pakistan, 2021, pp. 205-217.

4 Aristotel, *Politica*, Ediție bilingvă. Traducere, comentarii și index de Alexandre Baumgarten, cu un studiu introductiv de Vasile Muscă, București, Editura IRI, 2001, fr. 1341a21-25, b32-1342a16.

pectă libertatea. El renunță la puterile Sale divine pentru a se face accesibil uman omului. Această prezență *dialogică* a Mântuitorului Iisus Hristos este astfel o expresie a ființei Sale și a misiunii Sale, în care Tatăl se revelează în cele din urmă în propria Sa ființă interioară⁵.

În natura sa, persoana există doar ca relație. Mai concret, prima persoană nu se oferă în sensul că actul de a genera un fiu se adaugă la persoana completă, ci persoana este însuși actul de a genera, de a se dăruie, de a se transmite. Este un act de devotament. Astfel, s-ar putea defini prima persoană ca auto-dăruire în cunoaștere și dragoste; nu cel care se dăruiește, în care se găsește actul dăruirii de sine, ci faptul dăruirii de sine, realitate pură a actului. Un dialog autentic, real și benefic între două persoane poate avea loc numai dacă, ființial, corespunde relațiilor trinitare de bază⁶. Un eveniment sonor, artistic, se înțelege, include toate aceste elemente, reunind coordonatele ființiale umane în timp și spațiu. Iar prin eveniment sonor înțelegem inspirație, creație, transpunere, interpretare, transmitere, receptare, empatizare, relaționare, asimilare și câte și mai câte...

Rolul muzicii în formarea unei personalități deschise spre cunoaștere, libertate și dialog

Muzica este purtătoare de valori universale, atât religio-morale cât și civice, jucând un rol extrem de prețios în formarea personalităților, începând de la cea mai mică vârstă. Muzica este un mod de cunoaștere în legătură cu domeniul transcendenței. „Numesc transcendențială orice cunoaștere care se ocupă în genere nu cu obiecte, ci cu modul nostru de cunoaștere a obiectelor întrucât aceasta este posibil a priori. Un sistem de astfel de concepte s-ar numi filosofie transcendențială. Dar aceasta este pentru început prea mult. Cum o astfel de știință ar trebui să cuprindă integral atât cunoașterea analitică, cât și pe cea sintetică a priori, ea este, întrucât se referă la intenția noastră, de o întindere prea largă, fiindcă noi nu trebuie să împingem analiza decât până la punctul unde ea ne este absolut necesară pentru a

5 Mircea Cristian Pricop, „The Convergence between Theology and Spirituality in the Orthodox Church”, în vol.: Ioan Dura, Teodosie Petrescu (coord.), *Interreligious and intercultural dialogue in a pluralistic world: philosophical and theological perspective*, Editura Astra Museum, Sibiu, 2018, pp. 623-631.

6 Mihai Himcinschi, *Doctrina trinitară ca fundament misionar: relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană: implicațiile doctrinare și spirituale ale acesteia*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, pp. 104-105.

sesiza, în toată întinderea lor, principiile sintezei a priori, singurul obiect cu care avem a face. Această cercetare, pe care propriu-zis nu o putem numi doctrină, ci numai critică transcendentă, fiindcă nu intenționează lărgirea însăși a cunoștințelor, ci numai corectarea lor, și trebuie să ofere piatra de încercare a valorii sau a non-valorii tuturor cunoștințelor a priori, este problema cu care ne ocupăm acum⁷. Încă din fragedă pruncie, copiii sunt impresionați și atrași de melodiile cântate de mamă și de tată (este regretabil că astăzi, în pustiul unei vieți utilitariste, nu se mai practică apropierea pe cale muzicală dintre copii și părinți). Pruncii, la rândul lor, imită muzica ascultată și întreprind mișcări ritmice după aceasta. Odată cu creșterea și dezvoltarea lor, jocurile sunt însoțite și chiar condiționate, am putea spune, de înțelegerea și însușirea elementelor de bază ale muzicii: ritmul și melodia. Sensul pe care îl aduce muzica este deosebit de sensul științelor sau de practica de zi cu zi.

În esența sa profundă, muzica este un fenomen interior-sufletesc care atenuează riscurile diferendurilor dialogale. Mesajul credinței, invocând fundamentul suprem al realității, ridică o afirmație necondiționată care la prima vedere pare să introducă un decalaj aparent de netrecut în relația dintre părțile la dialog, un decalaj care ar putea atenta la însăși posibilitatea de a purta un dialog autentic, deschis.

Cheia soluției acestei probleme fundamentale stă în *modul special în care este transmisă credința creștină*, în care muzica are un rol special, uneori primordial.

Atunci când dialogul facilitat de muzică are loc în rândul oamenilor de bunăvoință, dedicați unei etici a iubirii, candoarea personală creează o atmosferă cinstită, reîmprospătată de încredere. Este posibil ca participanții să nu fie de acord cu partenerii lor, dar se pot simți liberi să fie cine sunt cu adevărat, odihnindu-se în încrederea că ceilalți, din conversație, în măsura posibilităților lor, arată și ei cine sunt cu adevărat.

Consecința acestei perspective este o postură de bază a deschiderii care, deși nu pune deciziile de bază în cauză, permite ajustări - chiar și substanțiale și de anvergură. Este o atitudine care se așteaptă la perspective mai profunde în dialogul cu *celălalt* și că dialogul în sine poate fi extins. Deschiderea necesară pentru un dialog autentic include, de asemenea, disponibilitatea de a se lua totul atât de în serios, încât acesta să poată deveni un loc de

7 Immanuel Kant, *Critica Rațiunii Pure*, traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moisuc, București, Editura IRI, 1994, p. 66.

întâlnire cu Hristos și de aprofundare a înțelegerii fiecăruia despre propria credință. În muzică, dialogul devine sublim și chiar subliminal, mai ales atunci când conștiința este asigurată de apartenența indisolubil creștină.

Melosul - pedagogie culturală universală

Cultura muzicală constituie așadar o colosală rezervă de forțe spirituale ale persoanei, familiei și umanității, de a cărei menținere și realimentare suntem responsabili întru totul pentru a putea asigura dănuirea propriului tezaur identitar. Muzica, prin conținutul ei emulativ, mobilizator, moralizator și optimist, are menirea să contribuie la formarea unui șir întreg de calități culturale pozitive, absolut necesare pentru stabilitatea spiritual-morală și pentru dezvoltarea durabilă a tinerelor generații. Pentru a educa o personalitate armonios dezvoltată, mai întâi de toate, este important de a se începe cu educația sufletelor copiilor, dat fiind faptul că: „Muzica nu este dată pentru a fi cântată, ea este dată pentru a fi trăită”⁸.

Putem astfel apela la o parafrază inspirată din Sfânta Scriptură care subliniază că orice încercare de a dezvolta cultura unei țări, excluzând educația muzicală a copiilor, nu înseamnă nimic altceva decât tentativa absurdă și periculoasă de a construi o casă fără temelie („Iar cel ce aude, dar nu face, este asemenea omului care și-a zidit casa pe pământ fără temelie, și izbind în ea puhoiul de ape, îndată a căzut și prăbușirea acelei case a fost mare”, Luca 6, 49). Manifestare a frumosului artistic, muzica a fost considerată dintotdeauna un mijloc esențial de cultivare spirituală a omului, de edificare a unei personalități întregi și armonioase.

Muzica în esența sa, ca pedagogie, contribuie esențial la formarea unui bun gust estetic, adaptat contextului imediat dar care poate juca roluri diverse în decursul istoriei umanității. „Cuvintele pe care le numim expresii ale judecății estetice joacă un rol complicat, dar foarte bine determinat, în ceea ce numim cultura unei epoci. A descrie folosirea lor sau a descrie ce se înțelege printr-un gust cultivat înseamnă a descrie o cultură. Ceea ce numim aici un gust cultivat poate nici nu exista în Evul Mediu. În epoci diferite se joacă jocuri cu totul diferite”⁹.

8 Ion Gagim, *Omul în fața muzicii*, Bălți, Editura Presa Universitară Bălțeană, 2000, p.8.

9 Ludwig Wittgenstein, *Leții și convorbiri despre estetică, psihologie și credință religioasă*, traducere de Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu, București, Editura Humanitas, 2005, p. 39.

Dacă muzica e în stare să înfrumusețeze sufletul, cu atât mai mult ea va putea modela personalitatea copilului, contribuind la făurirea și la progresul propriului său *ethos* spiritual¹⁰. Muzica este mijloc de (auto)cunoaștere a omului, fiindcă a înțelege, a reproduce și a crea muzică (din punct de vedere religios, psihologic, pedagogic, estetic și artistic) înseamnă trecerea printr-un proces complex de formare a unor deprinderi specifice și de asu-mare interioară a acestora. Însuși Emil Cioran, în ciuda renumitului său scepticism filosofic, considera că „nu poți cunoaște un om decât după nivelul la care s-a ridicat muzica în sufletul lui”¹¹. Poetul persan Hafiz, scria, în secolul al XIV-lea: „Mulți vorbesc că viața (sufletul) a intrat în corpul uman prin muzică; adevărul însă este că însăși viața este muzica”¹².

Atrăgându-i atenția prin frumusețea și sensibilitatea ei, muzica poate să-l poarte pe copil în alte sfere mult mai sublime decât cele empirice, să-l facă să simtă, printr-o intuiție aparte, cele mai minunate și mai ascunse taine ale sufletului omenesc, conducându-l cu blândețe și cu măiestrie, prin cuvânt, ritm și melos, chiar până la Izvorul existenței. Nimeni nu a contestat vreodată rolul melodiei ca element muzical ce poate genera un impact psihologic, ritmul ei fiind uneori mai puternic decât ritmul vieții.

Întregul proces de formare a deprinderilor melodice și ritmice în faza prenotației muzicale este complex și necesită multă energie din partea pedagogului. El incumbă disciplină și entuziasm în egală măsură. Entuziasmul este componentă importantă a jocului didactic, prin intermediul său realizându-se în chip natural, non-invaziv, acțiuni elaborate care activează toate procesele psihice ale copilului.

Concluzii

Muzica este, alături de simțul mistic al ființei umane, apa vie de care are absolută nevoie germenul spiritual pentru a încolți, pentru a crește și, mai ales, pentru a rodi. „Ea (arta) nu are voie să zboare deasupra fenomenului, pentru a se ridica deasupra fenomenului, ci rămâne în mijlocul lui; nu vrea să se întoarcă la cauzele lui, ci vrea să-l înțeleagă în purul lui „ce” și să ni-l prezinte în propria ființă și în propria manieră de ființare”¹³.

10 Pr. Dr. Mircea Cristian Pricop, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2012, pp. 101, 135.

11 Vlad Zografi (ed.), *Cioran și muzica*, București, Editura Humanitas, 1997, p.18.

12 Ion Gagim, *Omul în fața muzicii...*, p.29.

13 Ernst Cassirer, *Filosofia luminilor*, traducere de Adriana Pop, Pitești, Editura Paralela 45, 2003, p. 322.

Din acest motiv se poate reține că, fără arta muzicală, o educație de valoare a personalității (cu toate fațetele esențiale ale ei, cum sunt credința, civismul și omenia) nu poate dăinui mult timp. Pitagoreicii considerau că muzica este absolut necesară formării omului din stadiul cel mai timpuriu până la adâncă senectute, prin actualizarea memoriei pe bază de melodii, ritm și chiar dans, conducând ființa la obținerea echilibrului perfect, fiindcă „muzica este armonizarea contrariilor, înmănuncherea celor risipite, punerea de acord a tendințelor diferite; ea nu este numai ordonarea ritmurilor și melodiilor, ci, pur și simplu, a întregului sistem, scopul ei fiind unificarea și armonizarea lumii (...) În muzică sălășluiește compatibilitatea lucrurilor, ba chiar buna rânduială a întregului univers (...) ea înseamnă armonie, legiuiri înțelepte în cetate, viață cuminte în familie”¹⁴.

Muzica necesită a fi respectată și considerată ca făcând parte din tezaurul valorilor culturale universale, al ideilor-forță izvorâte din Rațiunea lui Dumnezeu care transcende dimensiunile spațio-temporale și care, nefiind conștientizată și nici explorată deplin vreodată, reprezintă temelia dezvoltării specifice persoanei, familiei și umanității.

Bibliografie:

- * Aristotel, *Politica*, Ediție bilingvă. Traducere, comentarii și index de Alexandre Baumgarten, cu un studiu introductiv de Vasile Muscă, București, Editura IRI, 2001.
- * Cassirer, Ernst, *Filosofia luminilor*, traducere de Adriana Pop, Pitești, Editura Paralela 45, 2003.
- * Eco, Umberto, *Istoria Frumuseții*, traducere din italiană de Oana Sălișteanu, Editura RAO, București, 2005.
- * Gagim, Ion, *Omul în fața muzicii*, Bălți, Editura Presa universitară bălțeană, 2000.
- * Gagim, Ion, *Știința și arta educației muzicale*, Chișinău, Editura ARC, 1996.
- * Hîmcinschi, Mihai, *Doctrina trinitară ca fundament misionar: relația Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul în teologia răsăriteană și apuseană: implicațiile doctrinei și spirituale ale acesteia*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2003.
- * Kant, Immanuel, *Critica Rațiunii Pure*, traducere de Nicolae Bagdasar și Elena Moiscu, București, Editura IRI, 1994.

14 Wladyslaw Tatarkiewicz, *Istoria esteticii*, vol. 1, traducere de Sorin Mărculescu, București, Editura Meridiane, 1970, p. 136.

- ♦ Pricop, Mircea Cristian, *Mystical Experience as an Experience of the Sacred: Definitions, Characteristics, Inaccuracies*, în vol. Ioan Dura (coord.), *Knowledge, reality, transcendence : a dialogue between East and West*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2018.
- ♦ Pricop, Mircea Cristian, *Systematic Considerations on the Spirituality of the Icon in the Incipient Christian Church*, în vol. Ioan Dura, Abdul Rashid (ed.), *Identity and Dialogue. Religious and Philosophical Studies*, Pakistan, University of Karachi, 2021.
- ♦ Pricop, Mircea Cristian, *The Convergence between Theology and Spirituality in the Orthodox Church*, în vol. Ioan Dura, Teodosie Petrescu (coord.), *Interreligious and intercultural dialogue in a pluralistic world: philosophical and theological perspective*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2018.
- ♦ Pricop, Pr. Dr. Mircea Cristian, *Ortodoxie, etnicitate, identitate europeană*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2012.
- ♦ Tatarkiewicz, Wladyslaw, *Istoria esteticii*, vol. 1, traducere de Sorin Mărculescu, București, Editura Meridiane, 1970.
- ♦ Wittgenstein, Ludwig, *Lecții și convorbiri despre estetică, psihologie și credință religioasă*, traducere de Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu, București, Editura Humanitas, 2005.
- ♦ Zografi, Vlad (ed.), *Cioran și muzica*, București, Editura Humanitas, 1997.